

résével a tankönyv 155–156. o. feladatsora megfelelő logikai sorrendet biztosít. A térképjel és a valóság kapcsolatát úgy valósíthatjuk meg, ha a gyűjteményben található kőolaj és a kitermelést mutató dia vagy kép bemutatása szorosan kapcsolódik a jelhez. A keletkezés magyarázatához szükséges kiegészítés, hogy a kőolaj magas hőmérséklet és nyomás hatására különböző tengeri élőlények elhalt maradványaiból keletkezett a tengerekben, levegőtől elzártan. A felhalmozódás helyét jól jelzi a tankönyv szövege, de meg kell még említeni, hogy csak ott maradt meg a kőzetek li-kacsáiban, ahol a fedőréteg tömör kőzet, amely nem engedi tovább felfelé mozogni a kőolajat. Ha a magyarázat mellett még a 155. o. levő metszetrajzon a földgáz, kőolaj fedőrétegét be is színezzük a „kőolaj csapdát”, biztos, hogy minden tanuló megérti. Nagy gondot kell fordítani arra is, hogy a kőolaj, földgáz fogalmához kapcsoljuk az *energiahordozó* fogalmát.

▲	kőolaj	}	Hő - villamosáram = energia
△	földgáz		

10. *A mecseki szén vidéke* c. téma feldolgozásánál felidézhetjük a Mecsekről tanultakat, hasonló megoldási móddal, mint ahogyan a Dunántúli-dombság témánál javasoltuk. A *feketekőszén* fogalmának elemzésekor a *feketekőszén-gyűjteményből* való bemutatása, majd porcelán lapon a szén karcolatának, színének megfigyeltetése és a jelének bemutatása a megismerés útja. Ezután a tankönyv olvasmányának (157. o. 1.) a felhasználásával beszéljük meg a szén keletkezését. Ha tisztáztuk, hogy a kor és a nyomás alapján a szenesedés mértéke különböző, akkor célszerű a barnaszenet is bemutatni, megvizsgáltatni a karcolatokat és az esetleg megtalálható növényi nyomatokat, bizonyítékaul az olvasottaknak.

A *szén bányászatának* módját a tankönyv által biztosított tényanyag: kép, ábra, szöveg alapján dolgozzuk fel. A 158. o. 5. feladatának megoldása tisztázza a szén felhasználását, és azáltal elvégeztetjük a besorolását az energiahordozókhoz. A csoportosítás rögzítése érdekében applikációval, táblai ábrán vagy fólián tüntessük fel az eddig tanult energiahordozókat. Ezzel az ásványkincsek rendszerezését segítjük elő. A gyakorlati tapasztalat az, hogy a tanulók szívesen keverik az ásványi nyersanyagokat is az energiahordozók közé.

ENERGIAHORDOZÓ	/	▲ (folyékony)
	—	△ (gáz)
	\	■ (szilárd)

KRAJCSÓ JUDIT
Kaposvár

Pályakezdőként — az új 2. osztályos olvasókönyvről

Közel 2 éve, még tanítóképző főiskolásként, szakdolgozatom témájaként az új 2. osztályos olvasókönyv elemzését, „bírálatát” választottam. Azóta, túl az első tanítási éven (melyet 2-os osztálytanítóként töltöttem el), újabb tapasztalatokkal gazdagodva, szeretném elmondani észrevételeimet, véleményemet a könyvről, — természetesen — segítő szándékkal.

Az új 2. osztályos olvasókönyvet az 1979/80-as tanévben vezették be. A tankönyvet lapozgatva szembetűnik, hogy szinte valamennyi lapja színes rajzokkal illusztrált. A rajzok forma- és színvilága, mozgalmassága, humora, a szereplők ábrázolása szinte vonzza a gyermek szemét, elindítja képzeletét, fantáziáját. A szövegfeldolgozásokat gyakran képolvasás előzi meg. Ha a tanuló szívesen beszél a képről, többféle történetvariáció hangzik el, az adott válaszok szókincse gazdagabb, és passzív elemei is mozgásba jönnek, – jelzi, hogy a kép motiváló hatású. Az olvasókönyv illusztrációi gyakran vázlatpontokként megrajzolt ábrák a hosszabb lélegzetű olvasmányok esetében (pl. Egy töltőtoll története, Hegedű az osztályban) vagy a versek eseménysorát, szereplőit kíséri végig (pl. Sehallselát Dömötör, Mit beszél a vízimalom...). Néhány esetben a történet egy jellemző mozzanatát, főbb szereplőjét varázsolja elénk. A tankönyv illusztrációinak érdeme, hogy azok szervesen kapcsolódnak a szöveghez, sohasem öncélú dekorációk.

A rajzokon kívül a különböző betűtípusok, a címrendszer, a bekezdések szerkezete, a sorközök távolsága és az iniciálészerű kiemelések teszik tagolttá, jól áttekinthetővé az olvasmányokat, – s az egész könyvet. A tankönyv kiállítása, kivitelezése megfelel a tanulók életkori sajátosságainak, megfelelően tükrözik a valóságot (eltekintve néhány rajzbéli aránytalanságról), szín- és formavilága esztétikai szempontból nem kifogásolható.

A „külső” után nézzük a tankönyv belső értékeit vagy éppen hiányosságait! Az olvasókönyv szerkesztői láthatóan igyekeztek a régi tankönyv hibáit elkerülni vagy javítani. Ennek egyik jele, hogy csökkentették a tanmese jellegű olvasmányok számát. A korábbi szájbarágós, a tanulást készen találó történetek eltűntek, s helyükre színvonalasabb olvasmányok kerültek (pl. Hegedű az osztályban, Egy töltőtoll története, A szeplős kislány). A pedagógiai célzatú tanulságok burkoltan jelentkeznek, s a történetből való kibontásuk logikus, következtető gondolkodásra, ítéletalkotásra és önálló véleménymondásra serkentik a tanulót. A helyes vagy helytelen magatartások, viselkedések bemutatására kiváló példákat találhatunk a mesék különböző típusaiban is. A tankönyvben szereplő 97 prózai mű közül azonban mindössze 8 a népmese, s ez megdöbbentő számadat.

Köztudott, hogy 6–8 éves korban a gyermekek irodalmi anyagának mintegy 3/4 részét alkotják a mesék. Természetesen sokan mondhatják, hogy az általános iskolai olvasókönyv, – nem mesekönyv, s a mesék gyakori olvastatása idealista, irreális világnézet kialakulásához vezethet. Tapasztalatilag igazolt tény azonban, hogy már óvodás kor végén el tudja határolni a gyerek a mesék csodálatos elemeit a valóságtól, észreveszi a mesevilág képtelenségét, és az iskolai tanulmányok során tovább erősödik a valóság érzékelése. Az olvasókönyv összeállítói – véleményem szerint – lebecsülték a népmese pedagógiai értékét és fontosságát, holott gazdag téma- és formavilága, sajátos, ízes nyelvezete, egyszerű és világos szerkezete, – kifejezetten alkalmazásuk mellett szól.

Aránytalan a tankönyvön belül a 8 népmese elosztása is. Az első 4 témakörben „sűrűsödnek”, pedig az érdekes állatmesék, tréfás és csalimesék folytatásaként szívesen láttunk és olvastunk volna néhány novellamesét is.

Megjelenésük (legalább az utolsó 2 témakörben) jó átmenetet képezhetnek a 2. osztályos népmesék és a 3. osztályban olvasható mondák között. Az előbbieken hiányolt népmeséket talán kárpótolni igyekszik a színvonalas, a gyermek olvasási kedvét felkeltő szépirodalmi válogatás. A tanulók szívesen olvassák Mikszáth, Móricz, Móra, Gárdonyi és Benedek Elek történeteit, melyek akár ismeretközlő, akár morális jellegűek, – mégis meseszerűek, esztétikai és irodalmi élményt nyújtoak. Néhány történet egy-egy regény vagy elbeszélés részlete, szemelvénye. Többségükben önállóan is

megállják helyüket, kerek, értelmes egészt alkotnak, melyet a regény ismerete nélkül is megért a tanuló (pl. Móra: Hogyan tanultam meg írni?).

Mándy Iván: A láthatatlan horgászbót c. írása azonban már „se füle – se farka” történetnek tetszik, holott maga a regény izgalmas és érdekes olvasmány. A tanulók könyv iránti szeretetét, olvasási kedvét tovább lehetne fokozni, ha megismerkedhetnének a művel (akárcsak vázlatosan is), amelyből a részlet valójára.

Javaslatom erre vonatkozóan a következő:

– Segítséget jelentene tanulónak és pedagógusnak egyaránt, ha a szerzők összeállítanának és a tankönyv végén közölnének egy olyan irodalomjegyzéket, amely tartalmazná legalább 8–10 (az olvasmányok vagy témakörök tartalmához kapcsolódó) könyv, folyóirat, regény, elbeszélés, vers címét és szerzőjét. Az olvasási feladatlapban már találkozhattunk néhány könyvajánlással, melyeket ha tovább bővítenénk, rendszereznének, – jó segédanyagként bizonyulnának.

– Javasolom, hogy az egyes szemelvények és versrészletek után tüntessék fel a regény vagy a vers szerzőjét és címét is, – amelyből valójára.

S ha már a verseket említettem, hadd szóljak néhány szót erről a csoportról is. A versanyag első látásra színvonalas válogatásnak tűnik. Jól beépülnek az egyes témakörökbe, az olvasmányok közé sajátos nyelvezetükkel, ritmusukkal és szerkezetükkel. Ugyanez mondható el a közmondások, találós kérdések, szólások, nyelvi játékok nagy csoportjáról is, – melyek vidám, kedves hangulatot tükröznek, s jól felhasználhatók beszédtechnikai gyakorlatokként is. A közmondások és szólások értelmére is könnyebben rájön a tanuló, mert a megfelelő szöveg környezetében találja.

Nem a versanyag színvonalát, csupán a tálalás mikéntjét kifogásolom. Számos hibával bővelkedik a tankönyv. Címcserek (59. old. A bohóc köszöntője és a Vásár), szóváltoztatások és elírások, önkényesen átírt verssorok, versszakok számos példája is figyelmeztet, – elkerülésükre nagyobb gondot fordíthatnak volna a tankönyv szerzői. A megfelelő szépirodalmi válogatás emelné a tankönyv színvonalát, ha nem szerepelnének mellettük „le húzó erőként” a többségükben gyenge és értelmetlen, feldolgozásra alkalmatlan olvasmányok is. Ezek a több szempontból is kifogásolható „darabok”, úgy tűnik, lebecsülik a gyermek értelmi képességeit, ismereteit, és szűknek képzelik érdeklődési körét. Amellett, hogy gyakran tartalmatlanok, semmitmondóak, – stílusuk is kifogásolható. A tankönyvi szövegeknek példát kell (kellene!) mutatniuk kifejezőmódszerekkel, szóhasználatukkal, hogy azok valóban fejlesszék a tanulók már meglévő nyelvi tudását. Nem szabad leragadni a 6–10 éves gyermek nyelvhasználati szintjén és követni hibás szóhasználatukat. (pl. Mi van Bandi zsebében?, Elmegyünk a világ végére, Az új fiú.)

Korábban már említettem, hogy kedvezően csökkent a „tanmesék” száma – az új könyvben. Csökkent azonban az ismeretközlő olvasmányok száma is, s ez újabb hiányosságokhoz, hibákhoz vezetett. Az iparral, kereskedelemmel, mezőgazdasággal foglalkozó, továbbá a különböző munkafolyamatokat bemutató olvasmányok hiánya miatt, a – tantervi követelményeknek sem felel meg a tankönyv. Kevés olvasmányról állítható, hogy az előkészíti vagy éppen kiegészíti a környezetismeret tantárgy témaköreit, és segíti azok feldolgozását. Tanulnak a gyerekek az ipar, mezőgazdaság, kereskedelem kapcsolatáról, egy-egy munkafolyamat során (ruhakészítés, házipítés) ismereteket gyűtenek a termék előállításának módjáról, körülményeiről, a gyakori, de kevésbé ismert foglalkozásokról. A tapasztalat is igazolja, hogy bár a téma érdekli őket, kevés az ismeretük ezekről a dolgokról. Nagy segítséget nyújtana a feldolgozáshoz egy-egy hasonló témájú olvasmány, mellyel a régi tankönyvben szép számmal találkozhattunk (A rend őr, Fűrésszel szabott ruhák, Az új ház). Némi átirással, a pedagógiai célzat elhagyásával és természetesen a mai technikai színvonalhoz igazítva, – he-

lyük lehetne a könyvben. A történelem, a régmúlt szele, csak néhány szépirodalmi szöveg olvasásakor érinti a tanulókat (Csoszogi az öreg suszter, A kis bice-bóca, A nehéz négykrajcáros). A környezetismeret tantárgy keretében azonban sokkal több és magasabb szintű információkat szereznek (pl.: a közlekedési eszközök fejlődéséről, a régi iskolarendszerről, lakásokról, a világítás és a fűtés kialakulásáról stb.). Az ismeretközlő olvasmányok között nem találtam egyet sem, amely csak érintené is e témák valamelyikét.

Több (12) olvasmány tartalmaz a természetre, a növény-, és állatvilágra, az évszakokra vonatkozó hasznos ismereteket, melyek jól beépülnek a környezetismeret „Mit tudunk a természetről?” c. témakörébe. Kiemelem Herman Ottó írásait, melyek a hasznos ismereteken túl, – érdekesek, változatosak, irodalmi értékűek (Varjúkár, varjúhaszon; A kis pacsirta is szánt). Kevésbé színvonalasak a gyermek születéséről, a kisgyermekkorról és a családról szóló történetek (Falatka faggatózik; Amikor még kicsi voltam; Vendégségben; Estefelé). A stilisztikai és nyelvhelyességi hibákon kívül, a téma ábrázolási módjában, reális voltában is vannak kivetnivalók. Iszlay Zoltán: Vendégségben c. története sem fedi igazán a valóságot. Nem hiszem, hogy ez a kissé idealizált, túlharmonizált „játékosdi”, oly sok mai családra jellemző lenne.

Kevés az olyan olvasmány, amely a város és a falu életének egy-egy sajátos oldalát mutatná be.

Az ismeretközlő olvasmányok esetében – úgy érzem – nem valósul meg az integráció, a pedagógia által olyannyira szorgalmazott tantárgyak közötti kapcsolat. Súlyos hiánynak tekinthető, ha öncélú a tankönyvi szöveg, ha nem nyújt – más tantárgyak keretében is – eredményesen alkalmazható ismereteket.

Hosszasan és bővebben lehetne még sorolni az olvasókönyv hibáit és pozitívumait; én a lényegesebb, a legszembeűnőbb dolgokra igyekeztem felhívni a figyelmet.

Végül essék néhány szó arról is, hogyan kapcsolódik az 1. és a 3. osztályos olvasókönyvhöz! Az első osztály végén elért sinthez, színvonalhoz megfelelően igazodnak az első két témakör szövegei, versei, mondókái stb. A probléma a 3. osztályos könyvhöz való viszonyában mutatkozik meg. A 2. osztályos olvasókönyv elég homogén. Sem a szövegek terjedelme, sem a közölt ismeretek színvonala, sem a nyelvhasználat nem közelít a 3. osztályos év eleji sinthez. Harmadik osztályban hosszabbak, ismeretet nyújtanak, melyek mindenféle „előzmény” nélkül zúdulnak a tanulóra. Óriási ütemben kell haladnia, s közben pótolnia a hiányosságokat. Nagy a színvonalbeli különbség a két könyv között, melyet csökkenteni lehetne, ha a 2. osztályos olvasókönyv utolsó 2–3 témakörébe jóval tartalmasabb, hasznos ismereteket nyújtó (pl.: történelmi, földrajzi) olvasmányok kerülnének az eddigiek helyett. (Kiegészítő anyagként néhány monda vagy novellamese is szerepelhetne.)